

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA SOMUT NORM DENETİMİ

Nematollah AGHABALAEI FANID* ve Zülal AYKUT**

Öz

Anayasa yargısının doğuşuyla birlikte devlet organları tarafından düzenlenen hukuki normların anayasaya uygunluklarının denetlenmesi sağlanmıştır. Türk anayasacılık tarihinde 1961 Anayasasıyla, Anayasa Mahkemesi kurulmuş ve mahkemeye uygunluk denetimi yapma yetkisi verilmiştir. Anayasa Mahkemesi de bu uygunluk denetimini; soyut norm denetimi, somut norm denetimi ve bireysel başvuru olmak üzere üç yolla yerine getirmektedir. Çalışmanın temelini de uygunluk denetimi yollarından biri olan somut norm denetimi oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı, günümüz yargı alanı kapsamındaki mahkemelerin somut norm denetimi yolunu işleterek Anayasa Mahkemesine başvurusu sonucunda verilen kararların analiz edilmesi ve adli yargı ile idari yargıya yönelik verilen kararların karşılaştırılarak gösterilmesidir. Çalışma kapsamında yer alan veriler, Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi sonucunda verdiği kararlardan elde edilmiştir. Bu veriler doğrultusunda günümüz yargı alanındaki mahkemelere yönelik toplam 2.373 karar verildiği tespit edilmiştir. Yargı boyutundan bakıldığında en fazla adli yargı alanının itiraz başvurusunda bulunduğu görülmüştür. Mahkeme bazından ise en fazla asliye ceza mahkemelerinin başvurduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, Anayasa yargısı, Anayasa mahkemesi.

CONCRETE CONSTITUTIONALITY REVIEW IN LINE WITH CONSTITUTIONAL COURT DECISIONS

Abstract

With the emergence of the Constitutional judiciary it was ensured that the legal norm regulated by the state organs were reviewed for their compatibility with the constitutional principles. With the 1961 Constitution, the Constitutional Court was established and the court was given the authority to compliance audit. The Constitutional Court performs this compliance control in three ways; abstract review of norms, concrete review of norms and individual application. The basis of the study is consisted of concrete review of norms. The aim of this study is to analyze the decisions made as a result of the application of the courts within the scope of today's jurisdiction to the Constitutional Court by using the concrete constitutionality review method and to show the decisions made for the judicial and administrative justice by comparing them. The data included in the study were obtained from the Constitutional Court as a result of concrete constitutionality review. In accordance with these data, it was determined that a total of 2.373 decisions were made for the courts in today's jurisdiction. Considering the judicial dimension, it was seen that the highest number of judicial jurisdictions filed an objection. On the basis of the court, it was determined that criminal court of first instance applied the most.

Key Words: Constitution, Constitutional jurisdiction, Constitutional court.

1. Giriş

Günümüz itibariyle bütün demokratik ülkelerin bir anayasası bulunmaktadır. Anayasaların genellikle devletin yönetim yapısını, temel hak ve özgürlükleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını düzenlediğini söyleyebiliriz. Ayrıca anayasaların, demokratik bir devletin temelini oluşturduğunu ve vatandaşların siyasi karar alma süreçlerine katılımını sağladığını da belirtebiliriz. Ancak bazı ülkelerde anayasaların uygulanması konusunda sorunlar yaşanabilir. Başta temel hak ve özgürlüklerin koruyuculuğunu üstlenmiş olan bu anayasalar, hukuk devletini sağlama noktasında önemli bir yere sahiptirler. Hukuk devletinin tam olarak işlevsel hale gelmesi için tek başına anayasaların varlığı yeterli olmamaktadır. Bu yüzden anayasaları da koruyan ve güçlü yetkilerle donatılmış bağımsız mekanizmalara gerek duyulmaktadır. Böyle bir gerekliliğin sonucunda anayasa yargısı sisteminin temelleri atılmıştır (Soysal, 1968: 8). Türkiye'de de anayasa yargısı sisteminin başında Anayasa Mahkemesi bulunmaktadır (Tunç, 2019: 387).

Türkiye'de Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasasıyla oluşturularak temel hak ve özgürlükler güvence altına alınmıştır (Kili, 1984: 25; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2015: 478). 1961 Anayasasından önceki anayasalarda ise Anayasa Mahkemesine yönelik hükümlere yer verilmemiştir (Aliefendioğlu,

*Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, nfanid@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4846-5491

**Yüksek lisans Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, zllaykt15@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9610-4741

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin: Aghabalaie Fanid, F. ve Aykut, Z. (2023). Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Somut Norm Denetimi. *UNIKA Toplum ve Bilim Dergisi*, 3(1), 16-30.

1986: 24). Ancak 1876 yılında kabul edilen Kanuni Esaside siyasal denetim sistemi benimsenmiş ve mecliste hukuki normların anayasaya uygunluğunu kontrol eden bir kurul oluşturulmuştur (Aliefendioğlu, 1991: 28). 1982 Anayasası da 1961 Anayasasında olduğu gibi Anayasa Mahkemesine ve dolayısıyla anayasa yargısına yer vermiştir (Aliefendioğlu, 1998: 225). Böylece 1982 Anayasasına göre kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve diğer hukuki normların anayasaya uygunluklarını Anayasa Mahkemesi denetlemektedir.

1982 Anayasasına göre Anayasa Mahkemesi, uygunluk denetimini üç esasta yerine getirmektedir. Bunlar; soyut norm denetimi, somut norm denetimi ve bireysel başvuru şeklinde düzenlenmiştir. Bu denetimler yapılan başvuruya göre işlevsel hale gelmektedir. Nitekim söz konusu denetimler literatürde de başvuru şekli bakımından yapılan denetim olarak adlandırılmaktadır. Başvuru şekline göre yapılan denetimlerde, uygunluk kontrolünü başlatacak denetim usulleri ve bu usullerin işleyiş biçimleri ön plana çıkmaktadır. Burada yer alan denetim, anayasaya aykırı olan bir normun herhangi bir somut olayla bağlantılı olmaksızın soyut olarak aykırılığın ileri sürülmesiyle başlayabilmektedir. Diğer taraftan anayasaya aykırı bir normun somut bir olaya uygulanmasıyla dava yolu işletilerek uygunluk denetimi gerçekleştirilebilmektedir (Bilgin, 1988: 351). Başka bir ifadeyle bu denetim türünde, yetkili kişilerce açılabilen doğrudan iptal davaları ile bakılmakta olan bir dava sırasında ortaya çıkan aykırılığın Anayasa Mahkemesine iletiildiği itiraz davaları bulunmaktadır (Cuhruk, 1987: 13). Dolayısıyla denetimin yapıma şekli bakımında önemli olan husus Anayasa Mahkemesine yapılan aykırılık başvurusudur. Bu başvuru soyut norm denetimi (iptal davası) veya somut norm denetimi (itiraz yolu) şeklinde yapılabilmektedir (İba, 2006: 190). Ayrıca iptal ve itiraz denetim türlerine ek olarak üçüncü bir başvuru yolu da “Anayasa Şikâyeti” olarak yer almaktadır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2015: 516). Başka bir ifadeyle kişilere doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesine başvurma yetkisi veren “Bireysel Başvuru” şeklinde ifade edilmektedir (Kaya, 2018: 39).

Bütün bu denetim mekanizmalarının temel amacı anayasayla güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerin herhangi bir hukuk normu tarafından ihlal edilmesinin önüne geçmektir (Kaboğlu, 1991: 321). Burada söz edilen anayasaya uygunluk denetiminin mekanizmalarından biri olan somut norm denetimi çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu konu bağlamında Anayasa Mahkemesinin verdiği kararlardan bir analiz çalışması yapılmıştır. Somut norm denetimi sonucunda verilen kararların analizinde Anayasa Mahkemesinin kararlarından yararlanılmıştır. Analizde yer alan veriler, Anayasa Mahkemesinin, “Kararlar Bilgi Bankası¹” başlıklı internet adresinden elde edilmiştir. Bununla birlikte 1982 Anayasası başta olmak üzere diğer anayasalardan ve konuyla bağlantılı çeşitli kanunlardan da yararlanılmıştır.

Çalışmanın amacı, günümüz adli ve idari mahkemelerinin ileri sürdüğü anayasaya aykırılık itirazlarına verilen kararların incelenmesidir. Bu bağlamda mahkemeler bazından analiz yapılarak her bir mahkemenin yaptığı itiraz başvurularına verilen kararlar veriler halinde açıklanmıştır. Ayrıca yapılan analizler sonucunda adli yargı ve idari yargı alanları arasında karşılaştırma yapılarak en fazla hangi yargı alanı ile mahkemelerin aykırılık itirazında bulunduğunu gösteren bilgiler tespit edilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin kuruluşundan günümüze kadarki olan süreçte bazı mahkemelerin yapısına son verilmiş bazı mahkemeler ise değişikliğe uğramıştır. Son verilen bazı mahkemelerin yerine de yeni yargı yerleri kurulmuştur. Nitekim Anayasa Mahkemesinin kararları incelendiğinde bugün geçerliliği kalmayan veya değiştirilen yargı yerlerine dair verilmiş kararların da olduğu görülmektedir. Çalışmada yapılan analiz, günümüz yargı yerleri bazından ele alındığı için bugün geçerliliği kalmayan mahkemelere yönelik verilen kararlar analize dahil edilmemiştir.

2. Anayasa Mahkemesinin Somut Norm Denetimi Sonucunda Verdiği Kararların Genel Analizi

¹ <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>

Anayasa Mahkemesinin kararlarının analizi yapılırken günümüz yargı teşkilatı baz alınarak adli ve idari yargı alanları kendi bünyesinde değerlendirilmiştir. Bu nedenle “Adli Yargı” ve “İdari Yargı” adıyla başlıklar düzenlenerek, Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi ile ilgili kararlarından alınan bilgiler veriler halinde sunulmuştur. Ayrıca analizde kullanılan kararlar, Anayasa Mahkemesinin kuruluşundan 2021 yılına kadarki (1962-2021) verdiği kararlarından oluşmaktadır. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimiyle ilgili kararlarına bakıldığında bugün geçerliği kalmayan veya değiştirilen çok sayıda mahkemenin aykırılık itirazında bulunduğu görülmektedir. Çalışmanın ele aldığı analiz, günümüz yargı alanı içerisinde bulunan mahkemeler üzerinden yapıldığı için söz konusu geçerliği kalmayan ya da değiştirilen mahkemeler analize dahil edilmemiştir. Diğer taraftan Anayasa Mahkemesinin kararlarında, günümüz adli ve idari yargı içerisinde yer almayıp aykırılık itirazında bulunan yargı yerlerinin de olduğu göze çarpmaktadır. Bu yerlerin de günümüz yargı alanlarından olmamasından dolayı “Adli ve İdari Yargı Alanı Dışındaki Kararlar” adlı başlık altında ele alınmıştır.

Anayasa Mahkemesi, somut norm denetimi yoluyla yapılan itiraz başvurularını ilk inceleme ve esas inceleme evrelerine göre sonuçlandırmaktadır (Ergül, 2019: 319). Anayasa Mahkemesinin norm denetimi aşamalarından biri olan ilk incelemede, aykırılık itirazıyla başvuruda bulunan mahkemenin dava açma koşullarını taşıyıp taşımadığı, davanın açılması gereken süreye uyulup uyulmadığı ve aykırılık itirazında bulunan mahkemenin o davaya bakmakla görevli olup olmadığı gibi konular araştırılmaktadır. İlk inceleme evresinde yapılan bu araştırmalar sonucunda dava veya başvurunun uygun olduğu saptanmışsa işin esas yönünden incelenmesine geçilmektedir (Anayurt, 2020: 373). Anayasaya aykırılığı ileri sürülen normların asıl araştırıldığı evre ise esas inceleme aşamasında yapılmaktadır. Bu evrelerde iptal, ret ve diğer olmak üzere üç farklı karar sonucu ortaya çıkmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi sonucunda nasıl bir karar vereceğine dair 1982 Anayasasında açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak 1982 Anayasanın 152. maddesinin son fıkrasında geçen “*Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının...*” ifadesinden Anayasa Mahkemesinin, somut norm denetimi sonucunda ret kararı verdiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda 1982 Anayasanın 153. maddesinin 2. fıkrasında geçen “*Anayasa Mahkemesi bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken...*” ifadeden Anayasa Mahkemesinin iptal kararı verebildiği de görülmektedir. Böylelikle Anayasa Mahkemesi, somut norm denetimi sonucunda iptal kararı ve ret kararı olmak üzere iki ayrı karara hükmetmektedir. Öte yandan Anayasa Mahkemesinin kararları incelendiğinde “Diğer” başlığı altında verdiği kararları da bulunmaktadır. Her ne kadar 1982 Anayasasında ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’da, diğer kararıyla ilgili bir ibare yer almasa da Anayasa Mahkemesinin kararlarına bakıldığında bu yöndeki verilmiş kararlara rastlanılmaktadır. Dolayısıyla 1982 Anayasası, 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi içtihatları doğrultusunda somut norm denetimi sonucunda verilebilecek karar türlerinin iptal, ret ve diğer kararlarının olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi sonucu verdiği kararları incelendiğinde, her bir karar inceleme evrelerine göre açıklanmış ve karar sonucu bu evrelerle birlikte yayımlanmıştır. Çalışmada yer alan analiz sonuçları da bu evrelere göre açıklanarak kararların alınma şekillerine de (oy birliği, oy çokluğu) değinilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda her mahkemenin kaç tane başvuru yaptığı, kararlardan kaç tanesinin iptal ve retle sonuçlandırıldığı ve bu kararlardan kaç tanesinin oy birliği veya oy çokluğuyla alındığını gösteren sayısal verilere ulaşılmıştır. Bu sonuçlarla birlikte adli yargı ile idari yargı alanı arasında karşılaştırma yapılarak hem yargı alanı hem de mahkemeler boyutunda bir somut norm denetimi analizinde bulunulmuştur. Analize geçmeden önce konunun anlaşılır olması bakımından burada Türk yargı teşkilatı ve mahkemeler hakkında bilgi verilerek mahkemelerin yerini gösteren şemalar sunulmuştur.

Tablo 1. Adli Yargı Teşkilat Şeması²

YARGITAY	
BÖLGE ADLİYE MAHKEMELERİ	
İLK DERECE MAHKEMELERİ	
HUKUK MAHKEMELERİ	CEZA MAHKEMELERİ
GENEL MAHKEMELER <ul style="list-style-type: none"> • Asliye Hukuk Mahkemesi • Sulh Hukuk Mahkemesi ÖZEL MAHKEMELER <ul style="list-style-type: none"> • Asliye Ticaret Mahkemesi • Aile Mahkemesi • Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi • İcra Hukuk Mahkemesi • İş Mahkemesi • Kadastro Mahkemesi • Tüketici Mahkemesi 	GENEL MAHKEMELER <ul style="list-style-type: none"> • Asliye Ceza Mahkemesi • Ağır Ceza Mahkemesi • Sulh Ceza Hakimliği ÖZEL MAHKEMELER <ul style="list-style-type: none"> • Çocuk Mahkemesi • Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi • Fikri ve Sınai Haklar Ceza Mahkemesi • İcra Ceza Mahkemesi • İnfaz Hakimliği

Kaynak: Türkiye Adalet Akademisi, 2020: 17.

Tablo 2. İdari Yargı Teşkilat Şeması³

DANIŞTAY	
BÖLGE İDARE MAHKEMELERİ	
İLK DERECE MAHKEMELERİ	
İDARE MAHKEMELERİ	VERGİ MAHKEMELERİ

Kaynak: Türkiye Adalet Akademisi, 2020: 24.

Türk yargı teşkilatı adli yargı, idari yargı, anayasa yargısı ve uyuşmazlık yargısı olmak üzere dört ana yargı sisteminden oluşmaktadır. Kollara ayrılan bu yargı sistemlerinin her birinde benzer hukuki uyuşmazlıklar aynı yargı kolu içinde değerlendirilerek, o yargı koluna özgü olan yargılama usulüne göre sonuçlandırılmaktadır. Söz konusu bu yargı sistemlerinin başında yüksek mahkeme sıfatıyla bir mahkeme bulunmaktadır. İdari yargı alanında Danıştay, adli yargı alanında Yargıtay, anayasa yargısı alanında Anayasa Mahkemesi ve uyuşmazlık yargısı alanında da Uyuşmazlık Mahkemesi yüksek mahkeme sıfatıyla görev yapmaktadır. Bununla birlikte adli ve idari yargı kollarında yer alan her bir yüksek mahkemenin altında birinci ve ikinci derece yargılama yapmakla görevli mahkemeler yer almaktadır. Bu yargı kollarında ikinci derece mahkemeler istinaf mercii olarak ifade edilirken, yüksek mahkemeler de temyiz mercii olarak belirtilmektedir. Öte yandan Anayasa Mahkemesi ile Uyuşmazlık Mahkemesinin alt derece mahkemeleri olmadığı için kendi alanlarında teklik özelliği göstermektedir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi ile Uyuşmazlık Mahkemesi ilk ve son inceleme mercii olarak, anayasa yargısı ve uyuşmazlık yargısında tek dereceli yargılama sistemi uygulanmaktadır. Bu yüzden hem ilk derece hem de son derece sıfatıyla yargılama yapmaktadırlar (Ermenek vd., 2021: 24).

Her bir yüksek mahkeme 1982 Anayasasında ayrıca düzenlenerek tek tek sayılmıştır. Ayrıca 2017 yılındaki anayasa değişikliğinden önce yüksek mahkemeler arasında Askeri Yargıtay ile Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) de bulunmaktaydı. Ancak 2017 yılında yapılan anayasada değişikliği ile bu mahkemelerin varlığına son verilmiştir (Kayar ve Üzülmüş, 2018: 131). Böylece daha önce sayısı altı olan yüksek mahkemeler dörde indirilmiştir. Diğer taraftan adli ve idari yargı alanındaki mahkemeler nitelik bakımından üç dereceye ayrılmıştır. Bunlar, bir davanın ilk evrede görüldüğü ilk derece (birinci) mahkemeleri, birinci mahkemelerin verdiği kararları hukuki ya da

² Türkiye Adalet Akademisinden alınan bilgiler doğrultusunda tablolaştırılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.taa.gov.tr/sayfa/turk-adalet-sistemi> Erişim Tarihi: 12.10.2022.

³ Türkiye Adalet Akademisinden alınan bilgiler doğrultusunda tablolaştırılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.taa.gov.tr/sayfa/turk-adalet-sistemi> Erişim Tarihi: 17.10.2022.

maddi bakımdan tekrar inceleyen ikinci derece (istinaf) mahkemeleri ve alt derece mahkeme kararlarının hukuka uygunluğunu denetleyen üst derece (temyiz) mahkemeleridir. Türk yargı teşkilatında bölge adliye mahkemeleri ile bölge idare mahkemeleri istinaf mahkemeleriymişken, Yargıtay ve Danıştay da temyiz mahkemeleri olarak yer almaktadır (Ermenek vd., 2021: 26).

2. 1. Adli Yargı Alanındaki Kararlar

Türk yargı teşkilatının kollarından birini adli yargı oluşturmaktadır. Anayasa yargısı, uyuşmazlık yargısı ve idari yargı alanlarının dışında kalan bütün yargısal faaliyetler adli yargının içinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda da en geniş uygulama sahasına sahip olan bir yargı alanı görünümündedir (Kalabalık, 2020: 468). Aynı zamanda yargı kolları arasındaki en eski yargı alanı olup diğer yargı kolları da adli yargının içinden çıkarak gelişmiştir. Bununla birlikte adli yargı kendi içerisinde hukuki (medeni) yargı ve ceza yargısı olarak da ayrılmaktadır (Bilgili ve Demirkapı, 2021: 222). Diğer taraftan adli yargı alanı üç dereceden oluşmakta olup birinci derece mahkemeler (ilk derece veya hüküm mahkemeleri), ikinci derece mahkemeler (istinaf) ve üst derece mahkemeler (temyiz veya kontrol mahkemeleri) bulunmaktadır (Kalabalık, 2020: 468). Tablo 1’de de derecelerine göre mahkemelerin yeri gösterilmiştir. Bu doğrultuda somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesine başvuran mahkemeler şunlardır:

- (1) Yargıtay
- (2) Bölge Adliye Mahkemeleri
- (3) Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri
 - a. İlk Derece Hukuk Genel Mahkemeleri
 - Asliye Hukuk Mahkemeleri
 - Sulh Hukuk Mahkemeleri
 - b. İlk Derece Hukuk Özel Mahkemeleri
 - Asliye Ticaret Mahkemeleri
 - Aile Mahkemeleri
 - Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi
 - İcra Hukuk Mahkemesi
 - İş Mahkemesi
 - Kadastro Mahkemesi
 - Tüketici Mahkemesi
 - c. İlk Derece Ceza Genel Mahkemeleri
 - Asliye Ceza Mahkemeleri
 - Ağır Ceza Mahkemeleri
 - Sulh Ceza Hakimliği
 - d. İlk Derece Ceza Özel Mahkemeleri
 - Çocuk Mahkemeleri
 - Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri
 - Fikri ve Sınai Haklar Ceza Mahkemesi
 - İcra Ceza Mahkemesi
 - İnfaz Hakimliği

Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi kararları incelendiğinde yukarıda verilen mahkemelerin başvuru yaptığı görülmektedir. Her başvuru Anayasa Mahkemesince görüşülerek bir karara hükmedilmiştir. Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi sonucunda verdiği kararlara bakıldığında adli yargı boyutundan 18 farklı türdeki mahkeme alanına karar verdiği görülmektedir. İlk derece mahkemeleri toplam 16 mahkeme türünden oluşmakta olup 9'u hukuk mahkemeleri, 7'si de ceza mahkemeleridir.

Tablo 3. Adli Yargı Alanındaki Toplam Kararlar

Yargıtay	66
Bölge Adliye Mahkemeleri	8
İlk Derece Mahkemeleri	1.458
Toplam	1.532

Yukarıda gösterilen Tablo 3'te Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi başvuruları sonucunda verdiği iptal, ret ve diğer kararlarının hepsi dahil edilerek genel toplam sonuçlar verilmiştir. Her başvuru Anayasa Mahkemesince görüşülerek bir karara hükmedilmiştir. Anayasaya aykırılık itirazıyla yapılan başvurulardan bazıları kabul edilerek itiraz konusu kanun hükümleri iptal edilmiştir. Bazı başvuruların aykırılık itirazı uygun görülmeyle reddedilmiştir. Anayasa Mahkemesi bu kararlarını ilk inceleme evresinde ya da esas inceleme sonucunda vermektedir. Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu bu kararlarını inceleme evrelerine göre açıklayarak iptal ve ret yönünde bir karara hükmetmektedir. Anayasa Mahkemesinin iptal ve ret kararlarından ayrı olarak bir de esas inceleme evresinde diğer başlığı altında verdiği kararları da bulunmaktadır. Bu kararları da somut norm denetimiyle ilgili olması bakımından analiz sonuçlarına dahil edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, somut norm denetimi sonucunda toplam 1.458 kararı adli yargı ilk derece kapsamında bulunan 16 mahkeme türünün her birine ayrı ayrı vermiştir. Diğer taraftan tabloda belirtildiği gibi adli yargı alanındaki mahkemelerinin yaptığı aykırılık itirazlarına toplam 1.532 karar vermiştir. Bunlardan 66'sı Yargıtay'a yönelik kararları, 8'i bölge adliye mahkemelerine yönelik kararları, 1.458'i de ilk derece mahkemelere yönelik verilen kararları oluşturmaktadır. İlk derece mahkemelerinin kapsamına hukuk ve ceza mahkemelerine yönelik verilen kararların hepsi dahil edilmiştir. Bu kararların detayları her bir mahkemeye göre sırasıyla aşağıda açıklanmıştır.

Yargıtay başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal, ret ve diğer türünden verilen kararlar bulunmaktadır. Bunlardan iptal (21), ret (17) ve diğer (28) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (7), oy çokluğu (12) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (2) karar alınmıştır. Ret kararlarından 8'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (1), oy çokluğu (7) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 9 karar verilerek oy birliği (8), oy çokluğu (1) olarak saptanmıştır. Bunun dışında diğer kararlarına yönelik verilen 28 kararın hepsi oy birliğiyle alınmıştır. Böylelikle Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi neticesinde toplam 66 kararı, Yargıtay'ın itiraz başvurularına yönelik verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bölge adliye mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal ve ret türünden verilen kararlar bulunmaktadır. Bunlardan iptal (3) ve ret (5) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (1), oy çokluğu (2) şeklindedir. Ret kararlarından 2'si esas inceleme sonucunda oy çokluğuyla alınmıştır. İlk inceleme sonucunda ise 3 karar verilerek hepsi oy birliğiyle sonuçlanmıştır. Böylece Anayasa Mahkemesinin toplam 8 kararı, bölge adliye mahkemelerinin itiraz başvurularına verdiği saptanmıştır.

Asliye hukuk mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal, ret ve diğer türünden verilen kararlar bulunmaktadır. Bunlardan iptal (43), ret (275) ve diğer (8) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (30), oy çokluğu (12) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 113'ü esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (70), oy çokluğu (36) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 162 karar verilerek oy birliği (143), oy çokluğu da (18) olarak saptanmıştır. Bununla birlikte diğer kararlarına yönelik

toplam 8 karar verilerek hepsi oy birliğiyle alınmıştır. Ayrıca asliye hukuk mahkemelerinin özel mahkeme sıfatıyla başvurduğu itirazlara yönelik verilen kararlar da görülmüştür. Bu kararlar, yukarıda belirtilen sayısal verilerin hepsine dahil edilmiştir.

Sulh hukuk mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; karşımıza yine iptal, ret ve diğer türünden verilen kararlar çıkmaktadır. Bunlardan iptal (5), ret (63) ve diğer (4) şeklindedir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (2), oy çokluğu (3) olarak tespit edilmiştir. Ret kararlarında, 41'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (23), oy çokluğu (17) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır İlk inceleme sonucunda toplamda 22 karar verilmiş, kararların 19'u oy birliğiyle, 3'ü oy çokluğu ile saptanmıştır. Diğer kararlarına yönelik toplam 4 karar verilerek hepsi oy birliğiyle alınmıştır.

Asliye ticaret mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; karşımıza iptal ve ret türünden verilen kararlar çıkmakta, diğer türünden verilen bir karar ise bulunmamaktadır. Bunlardan iptal (6) ve ret (36) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (4), oy çokluğu (1) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 13'ü esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (9), oy çokluğu (1) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (3) karar alınmıştır. İlk inceleme sonucunda ise 23 karar verilerek oy birliği (21), oy çokluğu da (2) olarak saptanmıştır. Aynı zamanda ilk inceleme sonucunda oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan herhangi bir karara rastlanmamıştır.

Aile mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (3) ve ret (18) şeklindedir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (1), oy çokluğu (2) olarak tespit edilmiştir. Ret kararlarında, 7'si esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (2), oy çokluğu (5)'tir. İlk inceleme sonucunda ise 11 karar verilerek oy birliği (10), oy çokluğu da (1) olarak saptanmıştır. Her iki inceleme evresinde de oy birliği ve oy çokluğuyla birlikte alınan karar bulunmamaktadır.

Fikri ve sınai haklar hukuk mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; kararlar yine iptal ve ret olarak verilmiştir. Bunlardan iptal (8) ve ret (7) şeklindedir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (7), oy çokluğu (1) olarak tespit edilmiştir. Ret kararlarında, 4'ü esas inceleme aşamasında alınarak hepsi oy birliğiyle sonuçlanmıştır. İlk inceleme sonucunda ise 3 karar verilerek oy birliği (2), oy çokluğu da (1) olarak saptanmıştır. Her iki inceleme evresinde de oy birliği ve oy çokluğuyla birlikte alınan herhangi bir karara rastlanmamıştır.

İcra hukuk mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (7), ret (38) ve diğer (1) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (6) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 15'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (9), oy çokluğu (6) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 23 karar verilerek oy birliği (21), oy çokluğu da (2) olarak saptanmıştır. Bununla birlikte diğer kararına yönelik sadece 1 karar verilerek oy birliğiyle alınmıştır.

İş mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (19), ret (126) ve diğer (5) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (4), oy çokluğu (14) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 58'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (70), oy çokluğu (36) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 162 karar verilerek oy birliği (26), oy çokluğu da (32) olarak saptanmıştır. Bununla birlikte diğer kararlarının oy birliği (4), oy çokluğu da (1) şeklindedir.

Kadastro mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (6), ret (20) ve diğer (3) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (4), oy çokluğu (1) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 9'u esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (8), oy çokluğu (1) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 11 karar verilerek oy birliği (9), oy çokluğu da (2) olarak saptanmıştır. Her iki inceleme evresinde de

oy birliği ve oy çokluğuyla birlikte alınan herhangi bir karara rastlanmamıştır. Bununla birlikte diğer kararlarına yönelik toplam 3 karar verilerek hepsi oy birliğiyle alınmıştır.

Tüketici mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal ve ret türünden verilen kararlar bulunurken diğer türünden verilen bir karara rastlanmamıştır. Bunlardan iptal (1) ve ret (4) olduğu tespit edilmiştir. İptale yönelik sadece bir karar verilerek oy birliği sonucunda alınmıştır. Ret kararlarında, 3'ü esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (2), oy çokluğu (1) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise sadece 1 karar verilerek oy birliğiyle sonuçlanmıştır. Tüketici mahkemelerinin de ilk inceleme ile esas inceleme evrelerinde oy birliği ve oy çokluğuyla birlikte alınan herhangi bir karara rastlanmamıştır.

Asliye ceza mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal, ret ve diğer türünden verilen kararlar bulunmaktadır. Bunlardan iptal (46), ret (407) ve diğer (31) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (21), oy çokluğu (21) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (4) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 216'sı esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (134), oy çokluğu (70) şeklindedir. Oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan karar sayısı da (12) olarak bulunmuştur. İlk inceleme sonucunda ise 191 karar verilerek oy birliği (168), oy çokluğu (22) ve her iki şekilde birlikte alınan karar sayısı (1) olarak saptanmıştır. Bunun dışında diğer kararlarının oy birliği (29), oy çokluğu (1) ve her iki şekilde beraber alınan karar sayısının ise (1) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca asliye ceza mahkemelerinin özel mahkeme sıfatıyla başvurduğu itirazlara yönelik verilen kararların hepsi bu sayısal verilere dahil edilmiştir.

Ağır ceza mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (25), ret (142) ve diğer (12) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (7), oy çokluğu (17) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 58'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (38), oy çokluğu (18) şeklindedir. Oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan karar sayısı da (2) olarak bulunmuştur. İlk inceleme sonucunda ise 84 karar verilerek oy birliği (69), oy çokluğu (12) ve her iki şekilde birlikte alınan karar sayısı (3) olarak saptanmıştır. Öte yandan diğer kararlarına yönelik toplam 12 karar verilerek hepsi oy birliğiyle alınmıştır.

Sulh ceza hakimliklerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; karşımıza ret (2) ve diğer (1) türünden verilen kararlar çıkmıştır. Ret kararlarından 1'i esas inceleme sonucunda verilerek oy birliğiyle alınmıştır. Öteki ret kararı ise ilk inceleme sonucunda oy birliğiyle verilmiştir. Diğer yönünde sadece 1 kararın bulunmasıyla birlikte oy birliğiyle sonuçlanmıştır.

Çocuk mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (1) ve ret (7) olduğu tespit edilmiştir. İptalle sonuçlanan kararın oy çokluğuyla alındığı görülmüştür. Ret kararlarından 5'i esas inceleme sonucunda alınarak hepsi oy birliğiyle sonuçlanmıştır. İlk inceleme neticesinde ise 2 karar verilerek hepsinin oy birliğiyle alındığı saptanmıştır.

Çocuk ağır ceza mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde sadece 1 kararın olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu kararın, ilk inceleme sonucunda oy birliğiyle ret kararına hükmedildiği saptanmıştır.

Fikri ve sınai haklar ceza mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (5), ret (6) ve diğer (1) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (1), oy çokluğu (4)'tür. Ret kararlarından 3'ü esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (2), oy çokluğu (1) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 3 karar verilerek hepsi oy birliğiyle sonuçlanmıştır. Sadece bir tane bulunan diğer kararı da oy birliğiyle alınmıştır.

İcra ceza mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (2) ve ret (34) olduğu tespit edilmiştir. İptalle sonuçlanan kararların hepsi oy birliğiyle alınmıştır. Ret kararlarında, 14'ü esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (10), oy çokluğu (4) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 20 karar verilerek hepsi oy birliğiyle sonuçlanmıştır.

İnfaz hakimliklerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (3) ve ret (27) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy çokluğu (2), oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan karar sayısı (1) şeklindedir. Ret kararlarında, 11'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (6), oy çokluğu (4)'tür. İlk inceleme sonucunda ise 16 karar verilerek hepsi oy birliğiyle sonuçlanmıştır.

Yukarıda adli yargı mahkemelerinin itiraz başvurularına yönelik verilen kararların detayları açıklanmıştır. Ulaşılan sonuçlar ilk derece hukuk ile ceza mahkemeleri olarak ayrılarak değerlendirilmiştir. Buna göre ilk derece hukuk mahkemeleri bağlamında en fazla genel mahkemelere karar verildiği tespit edilmiştir. Genel mahkemeler kapsamında ise en fazla asliye hukuk mahkemelerinin itiraz başvurusunda bulunduğu ve bu yönde verilen kararların yer aldığı saptanmıştır. Adli yargının ilk derece özel mahkemelerine gelince en fazla kararın, iş mahkemelerinin itirazlarına verildiği görülmüştür. En az karar ise tüketici mahkemelerine yönelik verilmiştir. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi, anayasaya aykırılık itirazını yerinde bularak en fazla iptal kararını asliye hukuk mahkemelerinin başvurularına vermiştir. Aynı zamanda ret kararını da en çok asliye hukuk mahkemeleri almıştır. Adli yargı ilk derece hukuk mahkemelerinden en fazla kararının asliye hukuk mahkemelerine verilmesi kuşkusuz bu mahkemelerin hem genel mahkeme olması hem de özel mahkeme sıfatıyla baktığı davaların bulunmasından kaynaklandığı kanaatine varılmıştır. İlk derece ceza mahkemeleri bağlamında ise en fazla genel mahkemelere karar verildiği tespit edilmiştir. Genel mahkemeler kapsamında en fazla asliye ceza mahkemelerinin itiraz başvurusunda bulunduğu ve bu yönde verilen kararların yer aldığı saptanmıştır. Adli yargının ilk derece ceza özel mahkemelerine gelince en fazla kararın, icra ceza mahkemelerinin itirazlarına verildiği görülmüştür. En az karar ise çocuk ağır ceza mahkemelerine yönelik verilmiştir. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi anayasaya aykırılık itirazını yerinde bularak en fazla iptal kararını asliye ceza mahkemelerinin başvurularına vermiştir. Aynı zamanda ret kararını da en çok asliye ceza mahkemeleri almıştır. Adli yargı ilk derece ceza mahkemelerinden en fazla kararının asliye ceza mahkemelerine verilmesi asliye hukuk mahkemelerinde olduğu gibi kuşkusuz bu mahkemelerin de hem genel mahkeme olması hem de özel mahkeme sıfatıyla baktığı davaların bulunmasından kaynaklı olduğu söylenebilmektedir.

2.2. İdari Yargı Alanındaki Kararlar

Türk yargı teşkilatının kollarından bir diğerini de idari yargı oluşturmaktadır. Adından da anlaşılacağı gibi idari yargının kapsamına idari işlem ve eylemler ile kamu hukukuyla ilgili faaliyetler sonucu ortaya çıkan uyuşmazlıklar girmektedir. Başka bir ifadeyle devlet, belediye ve köy gibi idari kurumlardan oluşan kamu tüzel kişilerinin işlem ve eylemlerinden kaynaklı uyuşmazlıkları çözümleyen yargı yeridir (Bilgili ve Demirkapı, 2021: 218). Nitekim 1982 Anayasasının 125. maddesine göre de idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yoluna gidilebilmektedir. Böylece bu türdeki uyuşmazlık konuları idari yargı alanındaki mahkemelerce görülmektedir.

Anayasaya ve ilgili kanunlara göre idari yargı alanı üç dereceli mahkemelerden oluşmaktadır. Son derece sıfatıyla Danıştay, ikinci derece sıfatıyla bölge idare mahkemeleri ve birinci derece sıfatıyla idare ile vergi mahkemeleri (Kayıhan, 2021: 478) yer almaktadır. İdari yargı alanının konusuna kamu tüzel kişileri ve bunlara bağlı kuruluşlar ile ilgili uyuşmazlıklar (Bilgili ve Demirkapı, 2021: 218) girdiği için adli yargı alanındaki mahkemelere oranla oldukça düşük sayıda bir mahkeme teşkilatlanmasına sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca adli yargının ilk derece mahkemelerinde görülen çeşitlilik, idari yargı alanındaki mahkemelerde görülmemektedir. Adli yargının ilk derece mahkemeleri 16 farklı tür mahkemeden oluşurken idari yargının ilk derece mahkemeleri ise sadece 2 türden oluşmaktadır. Özellikle adli yargı ilk derece mahkemelerinin genel ve ceza mahkemeleri olarak yapılması da bu hususu doğrular niteliktedir. Zaten Tablo 1 ve Tablo 2'de gösterilen adli ve idari yargı sistemi karşılaştırıldığında mahkemeler arasındaki farklılık açık şekilde anlaşılmaktadır. Somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesine aykırılık itirazında bulunan idari yargı alanındaki mahkemeler şunlardır:

(1) Danıştay

- (2) Bölge İdare Mahkemeleri
 (3) İdari Yargı İlk Derece Mahkemeleri;
 a. İdare Mahkemeleri
 b. Vergi Mahkemeleri

Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi kararları incelendiğinde idari yargı alanından yukarıdaki mahkemelerin itiraz başvurusunda bulunduğu görülmüştür. Bu doğrultuda Anayasa Mahkemesinin idari yargı boyutunda yer alan 4 farklı türdeki mahkemeye karar verdiği tespit edilmiştir. Bu mahkemeler temyiz mahkemesi olarak anılan Danıştay, istinaf mahkemesi sıfatıyla bölge idare mahkemeleri ve ilk derece genel mahkeme sıfatıyla idare ile vergi mahkemelerinden oluşmaktadır. İdari yargıya verilen toplam kararlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. İdari Yargı Alanındaki Toplam Kararlar

Danıştay	272
Bölge İdare Mahkemeleri	23
İlk Derece Mahkemeleri	533
Toplam	828

Yukarıdaki Tablo 4'te, Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi başvuruları sonucunda verdiği iptal, ret ve diğer kararlarının hepsi dahil edilerek genel toplam sonuçlar verilmiştir. Tabloda belirtildiği gibi Anayasa Mahkemesi, idari yargı alanındaki mahkemelerin yaptığı aykırılık itirazlarına yönelik toplam 828 karar vermiştir. Bunlardan 272'si Danıştay'a yönelik kararları, 23'ü bölge idare mahkemelerine yönelik kararları ve 533'ü de ilk derece mahkemelere yönelik verilen kararları oluşturmaktadır. İlk derece mahkemelerinin kapsamına idare ve vergi mahkemelerine yönelik verilen kararların hepsi dahil edilmiştir. Bu kararların detayları her bir mahkemeye göre sırasıyla aşağıda gösterilmiştir.

Danıştay başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (148), ret (111) ve diğer (13) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (92), oy çokluğu (49) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (7) karar alınmıştır. Ret kararlarından 80'ni esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (22), oy çokluğu (57) şeklindedir. Oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan karar sayısı da (1) olarak bulunmuştur. İlk inceleme sonucunda ise 31 adet karar verilerek oy birliği (19), oy çokluğu (12) şeklindedir. Öte yandan diğer kararlarının oy birliği (9) ve oy çokluğu (4) olduğu saptanmıştır.

Bölge idare mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (5) ve ret (18) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (3), oy çokluğu (2) şeklindedir. Ret kararlarından 11'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (8), oy çokluğu (3) olduğu saptanmıştır. İlk inceleme sonucunda ise 7 karar verilerek oy birliği (6) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan (1) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İdare mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal, ret ve diğer türünden verilen kararlar bulunmaktadır. Bunlardan iptal (126), ret (288) ve diğer (25) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (76), oy çokluğu (41) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (9) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 136'sı esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (65), oy çokluğu (66) şeklindedir. Oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan karar sayısı da (5) olarak bulunmuştur. İlk inceleme sonucunda ise 152 karar verilerek oy birliği (123), oy çokluğu (29) olarak saptanmıştır. Bunun dışında diğer kararlarının oy birliği (18), oy çokluğu (7) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Vergi mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (19), ret (70) ve diğer (5) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (10), oy çokluğu (6) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (3) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 55'i esas

inceleme sonucunda alınarak oy birliği (35), oy çokluğu (16) şeklindedir. Oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan karar sayısı da (4) olarak bulunmuştur. İlk inceleme sonucunda ise 15 karar verilerek oy birliği (11), oy çokluğu (3) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan (1) olarak saptanmıştır. Öte yandan diğer kararlarının 5'inin de oy birliğiyle alındığı görülmüştür.

Yukarıda idari yargının kapsamında bulunan mahkemelerinin itiraz başvurularına yönelik verilen kararların detayları açıklanmıştır. Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi neticesinde idari yargıya yönelik toplam 828 karar verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre idari yargının ilk derece mahkemelerinden en fazla idare mahkemelerinin itiraz başvurusunda bulunduğu ve bu yönde verilen kararların yer aldığı saptanmıştır. İdari yargı boyutunda en az kararın ise bölge idare mahkemelerine verildiği tespit edilmiştir. Öte yandan Anayasa Mahkemesi, anayasaya aykırılık itirazını yerinde bularak en fazla iptal kararını Danıştay başvurularına vermiştir. Ret kararlarının ise en çok idare mahkemelerine verildiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte idare mahkemelerinin başvurularına verilen kararların Danıştay'a verilenlerden iki kat daha fazla olmasına rağmen en çok iptal kararının Danıştay'a yönelik verilen kararlarda olduğu görülmüştür. Nitekim adli yargıda hem en fazla karar hem de en fazla iptal kararı ilk derece ceza genel mahkemesi olan asliye ceza mahkemesine verilmiştir. Ancak idari yargıda en fazla başvuru idare mahkemelerinden olmasına rağmen iptal kararları bakımından bu mahkemeler ikinci sırada yer almaktadır. Böylece adli yargıda tespit edilen en çok başvuruya en fazla iptal kararı oranının idari yargıda geçerli olmadığı saptanmıştır.

2.3. Adli ve İdari Yargı Alanı Dışındaki Kararlar

Anayasa Mahkemesinin kararları incelendiğinde günümüz adli ve idari yargı dışında olup aykırılık itirazında bulunan yargı yerlerinin de olduğu görülmektedir. Bu yerler Anayasa Mahkemesi ile Sayıştay'dır. Anayasa Mahkemesi, anayasa yargısının tek mahkemesi olarak sayılırken Sayıştay da hesap yargısı olarak nitelendirilmektedir (Bilgili ve Demirkapı, 2021: 214; Kayıhan, 2021: 491). Bununla birlikte 1982 Anayasasına göre Uyuşmazlık Mahkemesi de günümüz yargı yerlerinden olmasına rağmen Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi kararlarına bakıldığında Uyuşmazlık Mahkemesine yönelik verilen herhangi bir karara rastlanılmamıştır. Bu yüzden adli ve idari yargı alanları dışındaki kararların analizinde Uyuşmazlık Mahkemesi dahil edilmemiştir.

Tablo 5. Adli ve İdari Yargı Alanı Dışındaki Toplam Kararlar

Anayasa Mahkemesi	7
Sayıştay	6
Toplam	13

Bu tabloda Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi başvuruları sonucunda verdiği iptal, ret ve diğer kararlarının hepsi dahil edilerek genel toplam sonuçlar gösterilmiştir. Tablo 5'e göre Anayasa Mahkemesinin, adli ve idari yargı alanı dışındaki yargı yerlerinin yaptığı aykırılık itirazlarına yönelik toplam 13 karar verdiği görülmektedir. Anayasa Mahkemesine yönelik 7 karar bulunurken, Sayıştay'a yönelik 6 karar yer almaktadır.

1982 Anayasasınının 148. maddesine göre Anayasa Mahkemesinin temel görevi uygunluk denetimi yapmaktır ancak kendisine karşı da somut norm denetimi yoluyla aykırılık itirazında bulunduğu gözlemlenmiştir. Anayasa Mahkemesi bu yola siyasi parti kapatma davalarına bakan mahkeme sıfatıyla gitmiştir. Bu doğrultuda Anayasa Mahkemesi, yaptığı itiraz başvurularına yönelik toplam 7 karar vermiştir. Kararların hepsi iptalle sonuçlanmıştır. Böylece anayasaya aykırılığı ileri sürülen kanun hükümlerinin tümü iptal edilmiştir. İptal kararlarının 5'i oy çokluğu ile alınmışken, 2'si de oy birliğiyle alınmıştır. Bununla birlikte diğer mahkemelere göre Anayasa Mahkemesinin bütün itiraz başvuruları iptalle sonuçlanmıştır. Kuşkusuz bu durum Anayasa Mahkemesinin temel görevinin uygunluk denetimi olmasından kaynaklanmaktadır.

Sayıştay'ın aykırılık itirazlarına yönelik verilen kararlara gelince toplam 6 karar verildiği tespit edilmiştir. Bu kararlar iptal ve retle sonuçlanan kararlardan oluşmaktadır. Kararlardan 4'ü iptale

yönelikken 2'si retle sonuçlanmıştır. İptal kararlarının hepsi oy birliğiyle alınırken ret kararlardan biri oy birliği diğeri ise oy çokluğuyla verilmiştir. Aynı zamanda ret kararlarının hepsine esas inceleme sonucunda hükmedilmiştir. Bununla birlikte 1961 Anayasasından itibaren Sayıştay'ın mahkeme sıfatına yönelik çeşitli tartışmalar meydana gelmiştir (Aliefendioğlu, 1984: 119). Bazı yazarlar Sayıştay'ı mahkeme olarak kabul ederken bazı yazarlar da hesap işlemleriyle ilgili uygulamalarda yargılama yapabileceğini savunmuştur (Anayurt, 2021: 477-478; Özbilen, 2013: 456; Şişman, 2017: 42). Yazarlardaki bu görüş ayrılıkları Anayasa Mahkemesinin kararlarında da ortaya çıkmıştır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2015: 523). Anayasa Mahkemesi kimi kararında Sayıştay'ı mahkeme olarak kabul ederken kimi kararında da hiçbir şekilde mahkeme olarak sayılamayacağını vurgulamıştır⁴. Ancak Anayasa mahkemesi, 2012 yılında verdiği kararında Sayıştay'ı mahkeme olarak kabul ederek onun yargılama yönüne açıklık getirmiştir⁵. Ayrıca Sayıştay'ın itiraz başvurularını esastan görüşerek verdiği kararlarının bulunmasından dolayı da Anayasa Mahkemesinin Sayıştay'ı kesin olarak mahkeme saydığı anlaşılmıştır. Zaten Anayasa Mahkemesi, Sayıştay'ın itiraz başvurularından 4'ünün anayasaya aykırılığını yerinde bularak iptal kararına hükmetmiştir.

3. Sonuç

Anayasa Mahkemesinin kararlarından yapılan somut norm denetimi analizinde günümüz yargı yerleri bazından bir inceleme yapılmıştır. Bu bağlamda adli ve idari yargı yerleri ile bu yargı yerleri dışında kalan mahkemeler olmak üzere üç kısımda incelenmiştir. Öncelikle adli ve idari yargı alanlarının bünyesinde bulunan mahkemelere yönelik verilen karar sayıları açıklanmıştır. Ardından Anayasa Mahkemesi ile Sayıştay'a dair verilen karar sayılarına değinilmiştir. Tespit edilen bu sayısal veriler neticesinde hangi yargı yerlerinin ne kadar itiraz başvurusu yaptığı, başvurular neticesinde hangi yargı alanına yönelik ne kadar karar verildiği, bu kararlardan kaçının iptal veya retle sonuçlandığı gibi konularda detaylı bilgiler elde edilmiştir. Aynı zamanda analiz sonuçları, adli ve idari yargı boyutunda bir karşılaştırma yapılmasına da katkı sağlamıştır. Bu sayede en fazla kararın hangi yargı alanı ile mahkemelere verildiğini gösterir sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında ulaşılan genel sonuçlar aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

1. Somut norm denetimi sonucunda yargı boyutundan en fazla karar adli yargı alanına verilmiştir. Adli yargı, uygulama sahası bakımından en geniş ve tarihsel açıdan en eski yargı alanlarından birini oluşturmaktadır. Öte yandan Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi sonucunda verdiği kararlar incelendiğinde adli yargı alanından temyiz ve istinaf mahkemeleri dahil olmak üzere toplam 19 farklı türden mahkemeye karar verildiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda yargı boyutunda en fazla kararın adli yargı alanına verildiği saptanmıştır.

2. Somut norm denetimi sonucunda mahkeme bazından en fazla karar asliye ceza mahkemelerine verilmiştir. Yapılan analiz sonucunda 484 kararın sadece asliye ceza mahkemelerine verildiği görülmüştür. Söz konusu bu sayısal veri, mahkemeler içindeki en yüksek karar payını vermektedir. Dolayısıyla diğer mahkemelere göre asliye ceza mahkemeleri ilk sırada yer almaktadır.

3. Somut norm denetimi sonucunda yargı boyutundan en fazla iptal kararı idari yargı alanına verilmiştir. Çalışmanın ele aldığı analiz sonucunda en fazla itiraz başvurusu adli yargı alanından olmasına rağmen en fazla iptal kararı ise idari yargı alanına verilmiştir. Kuşkusuz bu durum idari yargının bağlı olduğu idare hukukunun genç ve tedvin edilmemiş bir hukuk dalı olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca idare hukukunda mevzuat birliğinin yokluğundan dolayı belli bir kanun yerine birçok kanun kullanılmaktadır (Mirzaoğlu, 2022: 26). Bütün bu nedenler doğrultusunda en fazla iptal kararının verildiği yargı alanının idari yargı alanı olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁴ AYM, T. 16.01.1969, E. 1967/19, K. 1969/6

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/1969/6?EsasNo=1967%2F19> Erişim Tarihi: 12.10.2022; AYM, T. 06.03.1973, E. 1972/56, K. 1973/11, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/1973/11?EsasNo=1972%2F56> Erişim Tarihi: 12.10.2022.

⁵ AYM, T. 27.12.2012, E. 2012/102, K. 2012/207,

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2012/207?EsasNo=2012%2F102> Erişim Tarihi: 13.10.2022.

4. Somut norm denetimi sonucunda mahkeme bazında en fazla iptal kararı Danıştay başvurularına verilmiştir. Yapılan analiz sonucunda adli ve idari yargı alanındaki bütün mahkemeler içinden en fazla iptal kararının Danıştay başvurularına verildiği tespit edilmiştir. Kuşkusuz Danıştay'ın bir yüksek mahkeme olması bu sonucun ortaya çıkmasında rol oynadığı düşünülebilir. Analizde yer alan Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay da bir yüksek mahkeme olmasına rağmen başvuru sayıları düşüktür. Anayasa Mahkemesinin 7 başvurusunun hepsine iptal kararı verilmişken, Yargıtay'ın 66 başvurusundan 21'i iptalle sonuçlanmıştır. Danıştay'ın ise 272 başvurusundan 148'ine iptal kararı verilmiştir. Aynı zamanda bu 148 iptal kararı diğer bütün mahkemeler içindeki en yüksek payı göstermektedir. Bu yüzden mahkeme bazından en fazla iptal kararının Danıştay başvurularına verildiği saptanmıştır.

5. Somut norm denetimi sonucunda en fazla karar adli yargı alanına verilirken, en fazla iptal kararı idari yargı alanına verilmiştir. Üçüncü maddede değindiğimiz gibi en fazla iptal kararının idari yargı alanına verilmesi idare hukukunun mevzuat birliği olmayan ve genç bir hukuk dalı olarak sayılmasından dolayı ileri gelebilmektedir (Mirzaoğlu, 2022: 26). En fazla kararın adli yargı alanına verilmesi ise onun eski bir yargı alanı ve geniş bir faaliyet sahasına sahip olmasından kaynaklandığı düşünülebilir (Bilgili ve Demirkapı, 2021: 222; Kalabalık, 2020: 468). Ayrıca adli yargıdaki mahkemelerin sayısının ve türünün çokluğundan dolayı en çok itiraz başvurusunun da bu yargı alanından geldiği söylenebilir. Bu yüzden en fazla karar adli yargı, en fazla iptal kararı ise idari yargıya verilmiştir.

6. Adli yargı ilk derece hukuk mahkemelerinden en fazla karar asliye hukuk mahkemelerine verilmiştir. Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun 2. maddesi uyarınca adli yargının ilk derece mahkemeleri hukuk ve ceza olmak üzere iki ayrı kısma ayrılmaktadır. Aynı Kanun'un 4. maddesinde ise hukuk mahkemelerinin genel ve özel mahkemelerden oluştuğu belirtilmiştir. Genel mahkemelerin de asliye hukuk ve sulh hukuk mahkemeleri olarak ayrıldığı düzenlenmiştir. Bu doğrultuda yapılan analiz sonucunda adli yargının ilk derece hukuk mahkemelerinden 326 kararla en çok asliye hukuk mahkemelerine karar verildiği tespit edilmiştir.

7. Adli yargı ilk derece hukuk mahkemelerinden en az karar tüketici mahkemelerine verilmiştir. Altıncı maddede adli yargının ilk derece hukuk mahkemelerinden en fazla kararın verildiği mahkemeye yönelik bir sonuca ulaşılmışken bu maddede ise hukuk mahkemelerinden en az kararın verildiği mahkeme açısından bir değerlendirme yapılmıştır. Böylece 5 kararla en az tüketici mahkemelerine karar verildiği bulunmuştur.

8. Adli yargı ilk derece ceza mahkemelerinden en fazla karar asliye ceza mahkemelerine verilmiştir. Yukarıdaki maddelerde adli yargının hukuk mahkemelerine yönelik bir açıklama yapılmışken bu maddede ise adli yargının ilk derece ceza mahkemeleri bakımından analiz sonucu verilmiştir. Altıncı maddede belirtildiği gibi adli yargının ilk derece mahkemeleri hukuk ve ceza mahkemelerinden oluşmaktadır. Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun 8. maddesine göre ceza mahkemeleri de asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinden oluştuğu düzenlenmiştir. Bu doğrultuda yapılan analiz sonucunda adli yargının ilk derece ceza mahkemelerinden 484 kararla en çok asliye ceza mahkemelerine karar verildiği tespit edilmiştir.

9. Adli yargı ilk derece ceza mahkemelerinden en az karar çocuk ağır ceza mahkemelerine verilmiştir. Bir üst maddede adli yargının ilk derece ceza mahkemelerinden en fazla karar verilen mahkeme açısından bir sonuca ulaşılmışken bu maddede ise ceza mahkemelerinden en az kararın verildiği mahkemeye yönelik bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Bu doğrultuda sadece 1 kararın çocuk ağır ceza mahkemelerine verildiği bulunarak en az kararın verildiği ceza mahkemesi saptanmıştır.

10. İdari yargının ilk derece mahkemelerinden en fazla karar idare mahkemelerine verilmiştir. Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanunun 1. maddesi uyarınca idari yargının genel mahkemelerinden birini idare mahkemeleri oluşturmaktadır. Aynı zamanda Kayıhan'ın belirttiği gibi idare mahkemeleri idari yargının ilk derece mahkemelerini oluşturmaktadır (Kayıhan, 2011: 478). Bununla birlikte Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanunun 5. maddesinde idare mahkemelerinin görevleri sayılmıştır. Söz konusu madde uyarınca idari yargı alanında idare mahkemelerinin görevleri geniş tutulmuştur. Bu doğrultuda yapılan analiz sonucunda da 439 kararla en fazla kararın idare mahkemelerine verildiği tespit edilmiştir.

11. İdari yargının ilk derece mahkemelerinden en az karar vergi mahkemelerine verilmiştir. Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanunun 1. maddesine göre idari yargının genel ve ilk derece mahkemelerinden (Kayıhan, 2011: 478) bir diğerini de vergi mahkemeleri oluşturmaktadır. Yapılan analiz sonucunda 94 kararla en az kararın bu mahkemelere verildiği bulunmuştur. Daha önce açıklandığı gibi idari yargının ilk derece mahkemeleri idare ve vergi mahkemeleridir. Bir üst maddede en fazla kararın idare mahkemelerine verildiği ve bu yüzden dolaylı olarak en az kararın da vergi mahkemelerine verildiği anlaşılmaktadır.

12. Yargı ve mahkemeler bazından en fazla itiraz başvurusu asliye ceza mahkemelerinden gelmişken, en az başvuru ise çocuk ağır ceza mahkemelerinden gelmiştir. Yapılan analiz doğrultusunda ulaşılan somut norm denetimiyle verilen iptal kararlarının sonuçları yukarıdaki maddelerde hem yargı hem de mahkeme bazında ayrı ayrı verilmiştir. Ayrıca ulaşılan analiz sonuçları adli ve idari yargı alanındaki mahkemelerin buldukları yargı boyutuna göre açıklanarak hangi mahkemeye az veya çok karar verildiğini gösterir bilgiler sunulmuştur. Söz konusu bu son maddede ise adli ve idari yargı alanı ile bütün mahkemeler bir arada değerlendirilerek genel bir sonuca ulaşılmıştır. Bu bakımdan çalışma kapsamında yer alan bütün mahkemeler içinde en fazla itiraz başvurusu asliye ceza mahkemelerinden, en az başvuru ise çocuk ağır ceza mahkemelerinden gelmiştir. Aynı zamanda en fazla ve en az başvurunun yapıldığı yargı alanının adli yargı alanı olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen veriler neticesinde azımsanmayacak derecede somut norm denetimi yoluyla anayasaya aykırılık itirazında bulunulduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda çıkarılan kanunların veya Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin titizlikle hazırlanması önem taşımaktadır. Çalışmada yer alan kararların genelinde kanun hükümlerine yönelik itirazlar ileri sürülmüştür. Dolayısıyla Fransa'nın da geleneksel denetim yöntemlerinden biri olan kanun hükümlerinin anayasaya aykırılıklarını en az seviyeye düşürmek için yasama organı bünyesinde ön denetim mekanizmaları kurulabilir (Erdoğan, 2011: 42). Kurul şeklinde oluşturulabilecek bu mekanizmada, kanunlar yasalasmadan önce bir uygunluk denetimi gerçekleştirilebilir. Böylece hem anayasaya aykırı olmayan kanun veya kanun hükümlerinin yürürlüğe girmesi sağlanacak hem de Anayasa Mahkemesinin iş yükü azalacaktır.

Kaynakça

- Aliefendioğlu, Y. (1984). Türk anayasa yargısında iptal davası ve itiraz yolu. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 1, 101-137.
- Aliefendioğlu, Y. (1986). Anayasa mahkemesinin işlevsel yönü. *Amme İdaresi Dergisi*, 19(1), 23-54.
- Aliefendioğlu, Y. (1991). Temel hak ve özgürlükler açısından anayasa yargısı. *Amme İdaresi Dergisi*, 24(3), 101-107.
- Aliefendioğlu, Y. (1998). Yeni bir anayasa yargısı ve anayasa mahkemesi. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 14, 225-246.
- Anayurt, Ö. (2020). *Anayasa hukuku (temel kavramlar ve Türk anayasa hukuku)*. (3.baskı). Seçkin Yayıncılık.

- Anayurt, Ö. (2021). *Hukuka giriş ve hukukun temel kavramları*. (21. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Bilgili, F. ve Demirkapı, E. (2021). *Hukukun temel kavramları*. (18. baskı). Dora-Basım Yayın.
- Bilgin, Ç. (1988). Türk anayasa yargısında somut norm denetimi yolu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 3, 350-376.
- Cuhruk, M. C. (1987). Türk anayasa mahkemesi. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 4, 5-15.
- Erdoğan, M. (2011). *Anayasa hukuku*. (7. baskı). Orion Kitapevi.
- Ergül, E. (2019). *Anayasa hukukuna başlangıç (Ders notları)*. (1. baskı), Adalet Yayınevi.
- Ermenek, İ., Atalı, M. ve Kaya, H. Ü. (2021). *Yargı örgütü*. (4. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- İba, Ş. (2006). *Anayasa ve siyasal kurumlar (100 soruda)*. (1. baskı). Turhan Kitabevi.
- Kaboğlu, İ. Ö. (1991). Hukukun genel ilkeleri ve anayasa yargısı (Özgürlükler hukuku açısından bir yaklaşım). *Anayasa Yargısı Dergisi*, 8, 291-320.
- Kalabalık, H. (2020). *Temel hukuk bilgisi*. (11. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Kaya, S. (2018). *2017 Anayasa değişiklikleri çerçevesinde anayasa yargısı ve bireysel başvuru*. (1.baskı). Adalet Yayınevi.
- Kayar, İ. ve Üzülmez, İ. (2018). *Hukukun temel kavramları*. (11. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Kayihan, Ş. (2011). *Hukukun temel kavramları*. (4. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Kayihan, Ş. (2021). *Hukukun temel kavramları*. (9. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Kili, S. (1984). Temel hak ve özgürlükler yönünden 1961 ve 1982 anayasaları. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 1, 23-28.
- Mirzaoğlu, Y. (2022). *Alesta idare hukuku*. (6. baskı). Lex & Tax Yayınları.
- Özbilen, Ş. (2013). *Hukukun temel kavramları*. (1. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Soysal, M. (1968). *Anayasaya giriş*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları no:240. Sevinç Matbaası.
- Şişman, G. (2017). *Sayıştay yargısında vergi alacağı açısından kamu zararı*. (1. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Tanör, B. ve Yüzbaşıoğlu, N. (2015). *1982 anayasasına göre Türk anayasa hukuku*. (15. baskı). Beta Yayıncılık.
- T.C. Anayasa Mahkemesi. (01 Ocak 2022). Kararlar Bilgi Bankası. *Norm Denetimi Kararları*. <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/> Erişim Tarihi: 19.01.2023.
- Tunç, H. (2019). *Türk anayasa hukuku*. (2. baskı). Gazi Kitabevi.
- Türkiye Adalet Akademisi (2020). *Türk adalet sistemi*. <https://www.taa.gov.tr/> Erişim Tarihi: 19.08.2022.